

GLOSARIO SOBRE PARTICIPACIÓN INFANTIL E CIDADANÍA

Palabras que usamos para falar de participación, democracia e cidadanía e que nos axudan a entender mellor o que é o dereito á participación de todos os nenos, nenas e adolescentes.

Os termos **resaltados** nas definicións teñen a súa propia entrada no glosario.

>> a

Acceso a unha información adecuada

O acceso á información forma parte do dereito á participación. Todos os nenos, nenas e adolescentes teñen dereito a acceder á información e material de diferentes fontes, en especial a contidos que poidan promover o seu desenvolvemento intelectual e emocional, o seu benestar e a súa saúde física e mental. Os responsables de garantir este dereito son os gobernos, os medios de comunicación, as editoriais, as empresas de tecnoloxía, as familias, os centros educativos e outras institucións e persoas que producen e distribúen contidos, incluídos os propios nenos. Para cumprir este dereito son necesarias tres cousas:

- Favorecer o acceso, en función da idade e grado de madurez, a información e contidos que permitan a cada neno ou nena desenvolverse, adquirir coñecementos útiles para a súa vida e formar o seu espírito crítico e independencia de criterio.
- Poñer os medios legais, tecnolóxicos e educativos para protexer a nenos, nenas e adolescentes de contidos nocivos, ilícitos ou falsos.

- Desenvolver a través da educación as competencias de acceso á información, tanto no referente á procura, consumo e distribución de contidos relevantes como respecto á protección fronte a contidos inapropiados, favorecendo o desenvolvemento **progresivo** do senso da responsabilidade do neno ou nena sobre o seu propio consumo de información.

Autonomía persoal

É a capacidade de facer cousas por propia iniciativa, con independencia e responsabilidade. Adquirir autonomía supón ser **progresivamente** capaz de tomar decisións persoais sobre como vivir, poder desenvolver as accións necesarias para logralo e asumir as responsabilidades das decisións tomadas. Para que os nenos, nenas e adolescentes poidan adquirir autonomía persoal plena ao longo do seu desenvolvemento é fundamental que participen e se responsabilicen sobre cuestións que afectan á súa vida cotiá.

>> c-d

Competencia cidadá

É o conxunto de capacidades que permiten a participación dos nenos, nenas e adolescentes como cidadáns de pleno dereito, mediante a adquisición de aprendizaxes teóricas e prácticas que os preparen para o exercicio dos seus dereitos civís, políticos, sociais e culturais. A adquisición desta competencia é **progresiva** e se constrúe gradualmente dende a primeira infancia ata a idade adulta.

Confianza mutua

É unha das bases da participación infantil: todos os implicados nun proceso de participación deben ser capaces de xerar e ter confianza. Sen confianza en nós mesmos e no grupo do que formamos parte, non podemos aportar nin dialogar sobre as aportacións dos demais. A confianza está moi relacionada co **respeto** e a **transparencia**.

Convención sobre os Dereitos do Neno

Conxunto de normas internacionais que recollen as obrigacións dos Estados respecto dos dereitos da infancia en todo o mundo. A convención, unha vez ratificada por un Estado, pasa a formar parte das súas leis e implica responsabilidades para todas as institucións e individuos, incluídos os centros educativos, os docentes e os propios nenos e nenas.

Cooperación

Estratexia para obter resultados e obxectivos que favorezan a dous ou máis persoas ou grupos. Para que exista cooperación é necesario que as persoas colaboren entre si, se responsabilicen no logro de obxectivos comúns e busquen solucións que beneficien a ambas as partes.

Dereito á identidade

Todos os nenos, nenas e adolescentes teñen dereito a preservar a súa identidade. A identidade va máis alén do nome e a nacionalidade. Forman parte da identidade de

alguén: a súa historia persoal, a súa cultura, o seu idioma, a súa imaxe, os seus gustos, as súas preferencias ou as súas ideas. Cando teñamos en conta estes elementos podemos construír **confianza mutua** e favorecer a **cooperación**. O respecto á identidade das persoas é necesario para establecer procesos de participación infantil real.

Dereito a opinar

O dereito a expresar a propia opinión forma parte do dereito á **participación**. Está relacionado coa capacidade de cada neno ou nena de formarse un xuízo propio sobre a súa situación e implica que pode expresar libremente a súa opinión sobre todos os asuntos que lle afectan. Isto non significa que os nenos, nenas e adolescentes deban ter autodeterminación plena para tomar decisións, senón que as súas opinións deberán ser tidas en conta, en función da súa idade e madurez, para a toma de decisións que lles afecten.

Dirección e orientación de pais e nais

A familia é esencial para crear conciencia dos dereitos humanos e inculcar o seu respecto. Os pais, nais e titores legais teñen a responsabilidade de orientar aos seus fillos, en función da súa madurez e capacidade, para que exerzan os seus dereitos. A participación infantil no ámbito familiar considera o interese superior do neno ou nena nas decisións que lle afectan.

Diversidade

A verdadeira participación pónese a proba canto mais diverso é o entorno e nos enfrontamos ao reto de dialogar e chegar a acordos con persoas con diferentes experiencias, necesidades e puntos de vista. Para aprender a participar, os nenos e nenas necesitan aprender a valorar a diversidade e a traballar en entornos onde outras persoas teñen diferentes capacidades, culturas, idades ou opinións.

Dominio de si (autodominio)

O dominio de si mesmo é a capacidade de cada persoa de autor regularse para cumprir coas propias obrigacións e non vulnerar os dereitos dos demais; cando non existe, as regras sociais non funcionan e a participación non é posible. Aprender a exercer o autodominio é unha aprendizaxe crucial para os nenos e nenas dende a primeira infancia que lles capacita para adquirir responsabilidades, vivir en sociedade e participar.

Educación cidadá

Educación en cidadanía supón axudar aos estudantes a se converter en cidadáns activos, informados e responsables, coas competencias necesarias para participar nunha sociedade democrática. Ademais, favorece o desenvolvemento do seu máximo potencial, ao permitirlles desenvolver coñecementos, actitudes e ferramentas que lles axudan a responsabilizarse de si mesmos e da súa entona, por exemplo:

- Competencias para interactuar cos demais de maneira eficaz e construtiva.
- Desenvolvemento do pensamento crítico.
- Adquisición paulatina de unha maior responsabilidade e capacidade de participación social.
- Desenvolvemento da autoestima, a dignidade persoal, a liberdade ou a responsabilidade.
- Coñecemento dos seus dereitos e deberes e capacidade de actuar democraticamente.

Espírito crítico

É a capacidade para analizar e avaliar a información que nos chega de modo que poidamos formarnos un criterio independente baseado en elementos racionais. O espírito crítico non pode desenvolverse plenamente se se limita o **dereito a unha información adecuada** (por exemplo, cando nos expoñemos a noticias falsas, a censura informativa ou a outras formas de desinformación e manipulación). Fomentar o espírito crítico en nenos, nenas e adolescentes é fundamental para que poidan tomar decisións fundamentadas e libres, exercer o seu dereito á **liberdade de expresión** e

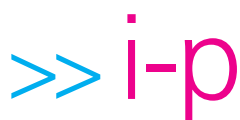
para que poidan aprender a detectar as posibles nesgas e manipulacións da información ou das opinións que nos rodean. Para fomentar o espírito crítico é importante considerar a evidencia (baseada en criterios científicos: estudos, datos, enquisas, contraste de fontes...) e tamén ter en conta a **diversidade**: é necesario expoñerse a distintos puntos de vista para poder facer valoracións completas sobre determinadas situacións e tomar postura fronte a elas.

Hai cinco preguntas clásicas de educación mediática que poden guiar a análise e avaliación crítica de mensaxes, especialmente en medios e redes sociais:

1. Quen creou esta mensaxe e cales son os seus intereses?
2. Que técnicas usáronse para atraer a miña atención?
3. Como interpretarían esta mensaxe distintas persoas?
4. Que valores, estilos de vida e puntos de vista estanse representando e cales non?
5. Por que se difunde esta mensaxe?

Inclusión

Ao abordar a participación infantil é preciso atender as necesidades de aprendizaxe de todos os estudantes. A inclusión é un requisito para que exista verdadeira participación: as propostas de participación deben adaptarse ao grado de madurez e desenvolvemento dos nenos e nenas, evitando xerar procesos dirixidos só aos "mais capaces". Aínda que, ás veces, a participación pode ser vista só como un resultado, tamén é unha aprendizaxe: é necesario adaptar as ferramentas e métodos ás capacidades, visións e necesidades de todo o grupo para que poidan adquirir **progresivamente** as competencias de participación que necesitarán ao longo da súa vida.

Innovación

A innovación pode definirse como a introdución de novidades en estratexias, procesos, produtos ou ferramentas capaz de producir unha transformación significativa na educación. A participación infantil abre a porta a posibilidades de innovación na aula e o centro escolar, ao incorporar novas visións e formas alternativas de solucionar os retos da entorna. Por outra parte, os avances de innovación realizados na escola precisan incluír fórmulas de participación que permitan tomar parte activa nos cambios a toda a comunidade escolar.

Liberdade de asociación

A Convención sobre os Dereitos do Neno recoñece o dereito á liberdade de asociación e á liberdade de celebrar reunións pacíficas. Na práctica, a lei establece algunhas restricións a este dereito xa que, ao non ter capacidade xurídica, os nenos e nenas non poden acceder a cargos nas asociacións (como presidente ou tesoureira, por exemplo) ata determinada idade. Outras formas de agrupación formais ou informais distintas da forma xurídica de asociación, non teñen estas restricións (como os consellos escolares ou consellos de infancia en municipios). Tampouco hai limitacións á liberdade de reunión pacífica, salvo o respecto aos dereitos de outras persoas: nenos, nenas e adolescentes poden participar libremente en reunións, coloquios, asembleas, marchas ou manifestacións, por exemplo.

Liberdade de expresión

Todo neno ou nena ten dereito a buscar, recibir e difundir informacións e ideas de todo tipo, sempre que non prexudique os dereitos de outros nin os seus propios. As actitudes sociais tradicionais respecto ao papel de nenos e nenas dificultan ás veces este dereito: aínda os nenos poidan precisar a dirección e orientación dos adultos responsables da súa educación para exercer este dereito, isto non significa que deba limitarse. É importante diferenciar entre o protagonismo da infancia en moitos produtos comunicativos (noticias, programas de entretemento, series...) e a verdadeira liberdade de expresión que se produce cando nenos, nenas e

adolescentes poden participar na selección, produción e difusión de noticias, guiños, reportaxes e outros produtos comunicativos.

Liberdade de pensamento, conciencia e relixión

Os nenos, nenas e adolescentes teñen dereito á liberdade de pensamento (a formarse un xuízo propio e exprésalo), de conciencia (respecto a cuestións ideolóxicas, artísticas ou ambientais, por exemplo) e de relixión (liberdade para elixir adoptar unha relixión ou crenzas e para manifestalas), baixo a tutela dos seus pais e sempre que se respecten as limitacións legais destinadas a protexer os dereitos e liberdades das demais persoas.

Opinión pública

Habitualmente, non se considera aos nenos e nenas parte da opinión pública, Aínda que os temas relacionados coa infancia si acostuman ser obxecto de debate público. (por exemplo: a delincuencia xuvenil ou a alimentación nos colexios), poucas veces se considera aos propios nenos, nenas e adolescentes como parte de ese debate. A realidade é que os nenos e nenas teñen opinións sobre cuestións sociais, tanto se lles afectan directamente como se non e esas opinións son relevantes. Cando non escoitamos a voz da infancia en sondaxes ou nos medios de comunicación, estamos perdendo unha información valiosa sobre o que realmente opina a "opinión pública".

Participación infantil

A participación infantil permite que os nenos, nenas e adolescentes aporten e colaboren no progreso común, considerándoos cidadáns de pleno dereito coa capacidade de expresar as súas opinións e decisións nalgúns asuntos que lles competen directamente na familia, a escola e a sociedade en xeral. A participación ten importantes beneficios sobre a aprendizaxe, xa que axuda a construír confianza, iniciativa, responsabilidade e autonomía: pode verse como un proceso de aprendizaxe mutuo tanto para os nenos como para os adultos.

>> p-Z

Progresividade

A progresividade é unha calidade dos dereitos de participación. Algúns dereitos (como a nutrición, a protección ou a igualdade) son absolutos dende o momento no que nace un bebé. Outros, sen embargo, van ampliándose a medida que un neno ou nena crece, madura e amplía a súa capacidade de criterio. É importante ter en conta que as competencias de participación desenvólvense participando e que non hai que “esperar” a que estean completamente desenvolvidas para participar porque, se non se practican, pode que non se desenvolvan nunca. Para educar en participación é fundamental ter en conta a **zona de desenvolvemento próximo** de cada estudante.

Protección da vida privada

Os nenos e nenas son suxeitos de dereitos, e como tais teñen dereito á intimidade, á propia imaxe, ao respecto da súa vida privada e a da súa familia, a non ser obxecto de inxerencias no seu fogar ou na súa correspondencia, incluídas as redes sociais, e a que non se lles insulte, degrade, humille ou se ataque o seu honor ou a súa reputación. Estes dereitos esquécese a veces porque asumimos que os nenos e nenas teñen menos senso da intimidade que os adultos o que, neles, é menos importante. O recoñecemento do dereito de todo neno, nena ou adolescente á súa vida privada é esencial non só para o seu dereito á participación, senón tamén para o seu dereito á protección fronte ao abuso.

Protección fronte a contidos nocivos

Os contidos nocivos para a infancia son aqueles que, pese a seren legais, poden prexudicar o desenvolvemento de nenos, nena e adolescentes. Normalmente están relacionados coa representación de condutas de risco, delituosas ou prexudiciais para a saúde física ou emocional (como o uso de drogas, a violencia ou a pornografía). Supoñen un límite claro para o **acceso á información** e á **liberdade de expresión** dos niños porque, en defensa do seu dereito á protección, non deben poder acceder a eles, difundilos o producilos. Aínda que a percepción do que é nocivo varía segundo as

cuestións culturais e persoais, existen criterios unificados para determinados contidos, como a clasificación por idades no cine, o código PEGI en videoxogos ou as franxas horarias de protección infantil na televisión.

Respecto

O respecto é a valoración que facemos dos demais, a consideración que lles prestamos e a nosa visión da súa dignidade. Non pode existir participación real sen respecto cara outras persoas, cara nós mesmos e cara o propio proceso participativo. O respecto, a **confianza** e a **transparencia** están interrelacionados.

Transparencia

A transparencia é unha calidade dos procesos participativos que permite que a información compártase, o proceso sexa honesto e os resultados ábranse aos participantes e outras persoas interesadas. A participación é un proceso aberto e, como tal, depende da transparencia para xerar **confianza**. A transparencia é unha mostra de **respecto** cara outras persoas.

Zona de desenvolvemento próximo

A zona de desenvolvemento próximo foi definida por Lev Vygotsky como a distancia entre o nivel de desenvolvemento real (o que cada estudante pode facer sen axuda) e o potencial, que só pode alcanzar se lle guía un adulto ou en colaboración con outros compañeiros. Cando as propostas educativas atópanse por debaixo do nivel de desenvolvemento real, non se produce aprendizaxe. Se, polo contrario, atópanse por encima do nivel de desenvolvemento próximo, xerarán frustración. É na zona de desenvolvemento próximo onde cada estudante pode avanzar, esforzándose por aprender con axuda de outros. Para que os procesos de participación supoñan un desafío de aprendizaxe, precisan estar adaptados á zona de desenvolvemento próximo de cada grupo: nin tan sinxelos que os alumnos maiores non atopen motivación, nin tan complexos que sexan inalcanzables para os máis cativos.